

УДК 347.4

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СЛУЖБОВОГО ТВОРУ ЯК ОБ'ЄКТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

**SOME ISSUES TO IMPROVE LEGAL REGULATION SERVICE WORKS
AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY**

Сошникова Ю.О.,
*студент економіко-правового факультету
Донецького національного університету*

У статті проводиться аналіз службового твору як об'єкта інтелектуальної власності. В ході дослідження звертається увага на особливості правового регулювання службового твору. Узагальнюються різні підходи у правовій доктрині до розуміння службового договору; проаналізовано відповідне законодавство держав СНД, Європейського Союзу та ін. Пропонується внести зміни до чинного галузевого законодавства.

Ключові слова: інтелектуальна власність, службовий твір, охорона об'єктів авторського права, договірні відносини, трудові відносини, інтелектуальна діяльність, творча діяльність.

В статье проводится анализ служебного произведения как объекта интеллектуальной собственности. В ходе исследования обращается внимание на особенности правового регулирования служебного произведения. Обобщаются различные подходы в правовой доктрине к пониманию служебного договора; проанализированы соответствующее законодательство государств СНГ, Европейского Союза и др. Предлагается внести изменения в действующее отраслевое законодательство.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, служебное произведение, охрана объектов авторского права, договорные отношения, трудовые отношения, интеллектуальная деятельность, творческая деятельность.

The article analyzes the service works as intellectual property. The study draws attention to the peculiarities of legal regulation of service work. Summarizes the different approaches to understanding the legal doctrine of service contract; analyzed the relevant legislation of the CIS, the EU and others. It is proposed to amend the existing sectoral legislation.

Key words: intellectual property, duty work, protection of copyright, contractual relations, labor relations, intellectual activity, creative activity.

Постановка проблеми. У двадцятому сторіччі авторське право отримало загальне визнання в якості одного з прав людини. Використання і належна охорона об'єктів авторського права відіграють важливу роль для темпів соціального та промислового розвитку держав.

Належне забезпечення, передбачення актуальних правових норм відповідно до сучасних умов життя і захист авторського права дозволяє успішно співпрацювати з розвинутими країнами світу в таких сферах суспільного життя, як: політичній, економічній та культурній [1, с. 109]. Більше 80 % об'єктів права інтелектуальної власності створюються в межах трудових та цивільно-правових (на підставі договору підряду) правовідносин [2, с.171-177].

В свою чергу, проблемним залишається регулювання використання службового твору як одного з об'єктів авторського права та захисту відповідних прав правласника. Нажаль, законодавство України у відповідній площині характеризується: відсталістю, десинхронізацією та відсутністю системного регулювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом наукова громадськість приділяє значну увагу висвітленню питання інтелектуальної власності, про що свідчать праці В.Авер'янова, Г. Андрощука, О. Андрійко, М. Баймуратова, О. Бандурки, Ю. Битяка, І. Голосніченка, Є.Додіна, В. Дроб'язка, В. Жарова, Г. Мурашина, С. Олексієва М. Орзіха, В.Погорілка, М. Рабіновича, А. Селиванова, В. Колпакова, О. Підопригори. Ю. Тодики, Ю. Тихомирова, Є. Тихонова, О. Фрицького, В. Шаповала, В. Шкарупи, Ю. Шемшученко, О. Ярмиша та ін. В свою чергу, питання дослідження правової природи службового твору розглядали: А. Амангельди, В.Бажанов, Е. Гаврилова, Ю. Гарієвич, О. Кулініч, Н.Рязанова, Л. Романадзе, О. Штефан та ін. Необхідно відзначити, що більшість наукових робіт з предмету дослідження мають фрагментарний характер, що зумовлює необхідність подальших досліджень.

Формулювання мети. Основною метою статі є удосконалення чинного законодавства України щодо регламентації службового твору як об'єкту авторського права.

Вклад основного матеріалу. На конституційному рівні, ч. 1 ст. 41 Конституції України закріплено, що кожен має право володіти, користуватись і розпоряджатись своєю власністю, *результатом своєї інтелектуальної, творчої діяльності* [3]. Дана

конституційна юридична конструкція покликана закласти підвалини правових гарантій, в тому числі інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року № 435-IV до об'єктів інтелектуальної власності відносяться: літературні й художні твори; комп'ютерні програми; бази даних; виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні фірмові найменування, торгові марки (знаки для товарів і послуг), географічні позначення; комерційна таємниця [4]. Безумовно, що значна частина визначених об'єктів інтелектуальної власності може бути створена у процесі виконання трудових чи інших обов'язків (за цивільно-правовими договорами). Такі об'єкти прийнято називати службовими.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 року *службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем* [5].

В свою чергу, у ст. 429 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV розглядаються права інтелектуальної власності на об'єкт, створений тільки у зв'язку з виконанням трудового договору. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядковому, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [6]. Ю. Гарієвич вважає, що службовий твір може бути створений у зв'язку з виконанням тільки трудового договору [7, с. 74]. Відповідна авторська інтерпретація підлягає критичному осмисленню, оскільки не враховує судову практику, європейське законодавство.

П. 2.2. Рекомендацій Державної служби інтелектуальної власності щодо правового режиму службо-

вих творів зазначено, що автор може бути штатним або позаштатним працівником. Виконання роботи може бути здійснено як протягом робочого часу, так й у позаробочий час, незалежно від місця створення службового твору; як із застосуванням засобів і матеріалів, що належать роботодавцю, так і без застосування таких засобів та матеріалів [8].

Необхідно враховувати також судову практику. Так, наприклад, у п. 25 Постанови Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04 червня 2010 року №5 відзначено, що виплата працівникові заробітної плати не є тотожною виплаті йому авторської винагороди за створений твір у зв'язку з виконанням трудового договору, оскільки заробітна плата – це винагорода за виконану роботу залежно від певних умов, а авторська винагорода – це всі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторами за використання їх творів, які охороняються в межах, встановлених авторським правом. У разі, коли між сторонами не досягнуто згоди щодо розміру авторської винагороди, суди при обчисленні такої винагороди мають керуватися положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» [9]. Відповідної позиції також дотримуються місцеві суди, так наприклад, Господарський суд Харківської області та Харківський апеляційний господарський суд (у справі про припинення розповсюдження та вилучення тиражу каталогу та стягнення 88000 гривень, за позовом ТОВ «Золоті сторінки» до ПП «Інфо Медіа Харків») [10, с. 139].

Положення ст. 429 Цивільного кодексу України підлягають удосконаленню. Окремі автори пропонують використовувати замість «об'єкти, створені у зв'язку з виконанням трудового договору» «службовий твір» [11, с. 105]. Дана позиція є досить сумнівною та суперечливою, оскільки «службовий твір» не може включати, наприклад, поняття службового винаходу (корисної моделі), якими оперує інші спеціальні законодавчі акти – наприклад, Закон України «Про охорону прав на виходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII [12]. Також працівник розглядається як один з суб'єктів авторського права. Хоча суб'єктами права інтелектуально власності є особи, яким можуть належати права володіння, легітимізації, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності [13, с. 52]. Якщо виходити з суто буквального тлумачення норми закону, то можна зробити висновок, що «службовий» твір створює не автор своєю творчою працею, а працівник, виконуючи унормовану роботу згідно із службовими завданнями, тобто зникає такий суб'єкт авторського права, як «автор» службового твору, а з'являється «працівник», у якого відсутні будь-які авторські права на службовий твір, оскільки законодавством України про авторське право не передбачено, що авторські права належать «працівнику» [11, с. 106].

В свою чергу, дану цивільну норму необхідно привести у відповідність, враховуючи європейське законодавство та вітчизняне галузеве законодавство, а саме: в ст. 429 Цивільного кодексу України замінити словосполучення «трудоий договір» на «службові обов'язки». Також внести зміни у суб'єктивний склад (замість вживання «працівник» доречним є «автор»).

Доречним є розгляд іноземного досвіду віднесення того чи іншого твору до службового. Відповідно до ст. 34 Закону Узбекистан «Про авторське право і суміжні права» від 23 березня 2006 року [14], ст. 14 Закону Республіка Казахстан «Про авторське право і суміжні права» від 10 червня 1996 року [15], ст. 12 Закону Латвії «Про авторське право» від 27 квітня 2000 року [16], ст. 18 Закону Республіки Молдова «Про авторське право і суміжні права» від 23 листопада 1994 року [17], ст. 14 Закону Республіки Таджикистан «Про авторське право і суміжні права» від 13 листопада 1998 року [18] передбачають, що підставою створення службового твору визнається виконання службових обов'язків або службового завдання. В свою чергу, відповідно до ст. 16 Закону Грузії «Про авторське право і суміжні права» від 09 вересня 1999 року підставою для створення службового твору є службове завдання [19]. Аналогічної позиції притримується законодавець Вірменії [20]. При цьому під службовими обов'язками працівника розуміються його функціональні обов'язки, зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях, які можуть призвести до створення твору. А під дорученням роботодавця – видане працівнику в письмовій формі завдання, що має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності роботодавця й здатне призвести до створення твору [21, с. 107]. Тобто законодавство інших держав підходить більш системно до визначення службового твору.

Враховуючи вищевикладене, доцільним вбачається викласти відповідне положення ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 року у наступній редакції: «Службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків або службового завдання».

Чинним законодавством України встановлено, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором та роботодавцем.

Необхідно відзначити, що договір є важливою юридичною гарантією майнових прав інтелектуальної власності на службові твори. У правовій доктрині існують різні підходи щодо правової природи відносин, що виникають при створенні об'єктів авторського права у зв'язку з виконанням автором умов трудового договору: єдині авторсько-трудоі або окремо авторські та трудові відносини [22, с. 276]. З нашої точки зору, необхідно розділяти авторські та трудові відносини, що виникають при створенні об'єктів авторського права. Підтри-

муємо дану позицію тому, що, на нашу думку, авторські та трудові відносини мають різну правову природу: відносини з приводу виконання трудового договору не є у чистому вигляді приватно-правовими, оскільки вони засновані на підпорядкуванні робітників роботодавцю та правилам внутрішнього трудового розпорядку відповідної організації; у свою чергу, відносини з приводу створення об'єктів авторського права є приватними, оскільки вони засновані на принципах диспозитивності та рівності суб'єктів [23]. Підтримуємо позицію Е.П. Гаврилова, що трудове право не регулює і не може регулювати процес створення твору у такому ж обсязі, як воно регулює інші трудові відносини (наприклад, процес вироблення певної деталі). Творчий процес вимагає відповідної підготовки, накопичення та осмислення матеріалу, причому осмислення може відбуватись і не в робочий час. Лише після цього починається, власне, створення твору. Отже, трудове право не регулює і не може регулювати творчий процес. Також особливість службового твору у порівнянні з іншими результатами праці полягає у невизначеності та непередбачуваності результату: автор ще не знає, яким саме буде створений ним твір [24, с. 68]. Отже, з нашої точки зору, з метою захисту авторських прав, необхідно укласти саме цивільно-правовий договір про розподіл майнових прав на службовий твір, оскільки предметом даного договору є розподіл майнових прав автора на твір, а не регламентація трудових обов'язків працівника, що є предметом регулювання трудового договору

[23]. Враховуючи викладене вище, трудовий договір або договір підряду не може слугувати захистом прав інтелектуальної власності на службові твори, оскільки регулюють інші правовідносини.

В свою чергу, це може бути договір про передачу виключних майнових прав на службовий твір чи договір на створення або замовлення об'єкта права інтелектуальної власності.

Діюче законодавство не містить спеціальних строків дії охорони службового твору, а прив'язка до життя автора тут є недоречною. Відповідно до ст. 14 Закону Республіки Таджикистан «Про авторське право і суміжні права» від 13 листопада 1998 року передбачено, що протягом трьох років від моменту передачі службового твору його не використовує, усі права на використання службового твору переходять до його автора. Аналогічну норму доцільно також закріпити у законодавстві України. Доцільніше взяти за основу ст. IV Всесвітньої конвенції про авторське право, що передбачає 25-річний термін охорони твору, починаючи з дати оприлюднення [25].

Висновки. В результаті дослідження було узагальнено різні підходи у правовій доктрині до розуміння службового договору; проаналізовано відповідне законодавство держав СНД, Європейського Союзу та ін.; підготовлені пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства України щодо регламентації службового твору, як об'єкту авторського права (зміни до Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пилипко М. Авторські права в умовах сьогодення / М. Пилипко // Наше право: науковий журнал. – 2010. – №4. – Ч.1. – С. 109-113.
2. Афанасьєва К.О. Авторське право: практ. посібник / К.О. Афанасьєва. – К.: Атіка, 2006. – 224 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. №13. – Ст. 64.
6. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. дод. №50.
7. Гарієвич Ю. Інтелектуальна власність: види, суб'єкти, правові основи захисту / Ю. Гарієвич // Нова педагогічна думка: науковий журнал. – 2009. – №4. – С. 71-76.
8. Рекомендації щодо правового режиму службових творів [Електронний ресурс] Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – URL: http://www.drohobych.net/ddpu/intelekt_vlasnist/sluzhbovyj_tvir.htm [17.04.2013].
9. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Верховного Суду України від 04 червня 2010 року №5 // Вісник Верховного суду України. – 2010. №6.
10. Підпригора О.А. Захист права інтелектуальної власності потребує удосконалення / О.А. Підпригора // Вісник Вищого арбітражного суду України. – 2000. – №1. – С. 138–144.
11. Штефан О.О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О.О. Штефан // Приватне право і підприємство: збірник наукових праць. – 2009. – №8. – С. 105-108.
12. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №7. – Ст. 32.
13. Право інтелектуальної власності: підручник / за заг. ред. О.А. Підпригори. – К., 1992
14. Закон Республіки Узбекистан «Об авторском и смежных правах» [Електронний ресурс] Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси: Главная. – URL : http://www.lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=1023494 [17.05.2013].
15. Закон об авторском праве [Електронний ресурс] UNESCO: Главная. – URL : http://www.unesco.org/culture/patlaws/media/pdf/kazakhstan/kz_copyright1996_rusorof.pdf [17.05.2013].
16. Закон об авторском праве [Електронний ресурс] Бюро деловой информации: Главная. – URL : http://www.pravo.lv/likumi/13_zoap.html [17.05.2013].
17. Republic of Moldova: Закон Республики Молдова об авторском праве и смежных правах N 293-XIII от 23 ноября 1994 г. [Електронний ресурс] The World Intellectual Property Organization: Главная. – URL : http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=225355 [17.05.2013].
18. Законодательство за 1998 год [Електронний ресурс] Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан: Главная. – URL : <http://www.mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/1998/> [17.05.2013].

19. Закон Грузии «Об авторських и смежных правах» [Електронний ресурс] advertology.ru: Главная. – URL : [http:// http://www.advertology.ru/index.php?name=Subjects&pageid=294](http://http://www.advertology.ru/index.php?name=Subjects&pageid=294) [17.05.2013].
20. Закон Республики Армения «Об авторском и смежных правах» [Електронний ресурс] Патенты в Украине: Главная. – URL : [http:// http://ukrpat.com.ua/show_law.php?id=73](http://http://ukrpat.com.ua/show_law.php?id=73) [17.05.2013].
21. Рязанова Н. Юридичні гарантії майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності / Н. Рязанова // Теорія і практика інтелектуальної власності: науково-практичний журнал. – 2010. – №5. – С. 105-112.
22. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / О.О. Кулініч, Л.Д. Романадзе. – О.: Фенікс, 2011. – 492 с.
23. Бажанов В.О. Договір про розподіл майнових прав на службовий твір / В.О.Бажанов // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4 (17). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12bvonst.pdf> [17.05.2013].
24. Гаврилов Э.П. Советское авторское право: Основные положения. Тенденции развития / Э.П. Гаврилов. – М.: Наука, 1984. – 222 с.
25. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року: Постанова Верховної Ради України від 23 грудня 1993 року // Офіційний вісник України. – 2006. №46. – Ст. 3104.